

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 15/2012: 195-198

ISSN: 1139-0158

LA POTENCIALITAT BIOGRÀFICA I LES COORDENADES CULTURALS D'UNA ÈPOCA

Maximiliano Fuentes Codera
Universitat de Girona

Paula BRUNO, *Pioneros culturales de la Argentina. Biografías de una época, 1860-1910*, Buenos Aires, Siglo Veintiuno, 2011.

Aquest llibre és l'adaptació de la tesi doctoral llegida per la doctora Paula Bruno a la Universitat de Buenos Aires fa dos anys. Es tracta, com diu l'autora —investigadora del CONICET i professora a les universitats de Buenos Aires i San Andrés—, d'un apropament a la vida cultural argentina durant la segona meitat del segle XIX i començaments del XX a través de les biografies de quatre personatges de gran importància: Eduardo Wilde (1844-1913), José Manuel Estrada (1842-1894), Paul Groussac (1848-1929) i Eduardo Holmberg (1852-1937). Aquests van ser homes que van fer les seves primers passes com a intel·lectuals a partir de la dècada de 1860, moment en el qual, amb la fi del *rosismo*, es començà a organitzar una comunitat intel·lectual particular que experimentava constants modificacions per l'arribada de figures d'altres latituds —Groussac mateix n'és un exemple— que convivien amb les locals, les que estaven emergint i les que ja estaven consolidades. Més enllà de les diferències entre tots aquests intel·lectuals (detalladament analitzades al llibre), tots ells sorgiren a l'ombra dels prohoms de la pàtria com ara Sarmiento, Alberdi i Mitre, i es van haver de fer un lloc en un context complex i en constant transformació. El seu crepuscle com a figures preeminents de la cultura argentina es

produí en un moment en què s'aprofundí la modernització del món cultural i els nous defensors de l'assaig positivista, per una banda, i les noves figures professionals especialitzades, per l'altra, arribaren al centre de l'escena, de manera que els van deixar entre atordits i fora de context.

El llibre s'estructura seguint aquest plantejament general i presenta, després d'una introducció, quatre capítols biogràfics dedicats a cadascun dels personatges i un últim apartat titulat «Ensayo final. Coordinadas de una época», segurament el més suggeridor per tot el que té de síntesi i de potencialitat explicativa, en el qual Bruno planteja les idees fonamentals del llibre i articula els quatre personatges per donar al lector una complexa visió de conjunt de la vida cultural argentina del període.

Des de bon començament, el lector té clar que és davant d'una aposta metodològicament interessant i amb una gran potencialitat: estudiar alguns homes de la coneguda *generación del 80* des d'una perspectiva cultural que serveix per matisar una part de la historiografia que ha posat l'èmfasi en les seves vinculacions amb la política i el poder en el moment històric de l'arribada a la presidència de Julio A. Roca. Es tracta, per tant, de transcendir la *fotografía del 1880* i pensar en una perspectiva a mitjà termini per explorar les singularitats de la vida cultural de l'època, tradicionalment pensada en termes de transició. Amb aquesta perspectiva, l'autora se situa com a part d'un corrent consolidat en els darrers anys en la historiografia argentina que ha posat en qüestió classificacions clàssiques —*generación del 80*, *roquismo* i *oligarquía*, entre d'altres— que veien els actors socials en blocs compactes, i n'ha estudiat les fractures en tots els àmbits i, per al cas dels intel·lectuals, ha plantejat categories com *cosmopolitas y nacionalistas culturales* o *liberales reformistas*. Així, més que donar compte d'un tot homogeni, els intel·lectuals escollits posen de manifest la diversitat constitutiva d'una esfera cultural en constant transformació, marcada per les presidències de Bartolomé Mitre, Domingo F. Sarmiento i Nicolás Avellaneda, en les seves primeres dècades, i, més tard, per la determinant arribada de Julio Roca el 1880.

Tenint en compte aquesta renovació historiogràfica, Paula Bruno és deutora de la millor historiografia francesa que ha analitzat recentment el mètode biogràfic com a eina d'aproximació a una època històrica (François Dosse i Sabine Loriga, entre d'altres) i s'inscriu en la línia de la història social dels intel·lectuals en intentar combinar circumstàncies biogràfiques

amb processos polítics i econòmics. Així, tot i l'èmfasi cultural, Bruno no deixa de banda els elements polítics, intenta assumir-los com una part central de l'anàlisi i, des de bon començament, analitza la vinculació dels quatre intel·lectuals amb el poder polític i cultural: les relacions i els intercanvis de Mitre amb Estrada, Groussac, Wilde i Holmberg, per exemple, així ho demostren. Aquesta relació, argumenta Bruno, els obligà a definir-se culturalment i els portà a preguntar-se si hi havia alguna tradició cultural a la qual havien d'inscriure's o si, al contrari, era necessari forjar-ne una de nova. La resposta fou dubitativa —oscil·laren entre el parricidi i la reivindicació tèbia—, i això probablement va fer que fossin considerats per la historiografia uns intel·lectuals en transició. No obstant això, la seva proposta fou molt clara en un aspecte central, el de la relació amb la política, i es postularen com a figures allunyades del doble perfil d'home de lletres i home polític que havia definit els destins de la nació prèviament. Per diferents vies, tots quatre consideraren la política un àmbit que bloquejava les possibilitats de desplegament de la cultura nacional des de la qual pensaven que havien de projectar les seves activitats. Tanmateix, això no els portava inexorablement a qüestionar les institucions: rebutjar la política i ocupar càrrecs de l'estructura estatal no era incompatible. Treballar o no per a l'Estat no fou un dubte per a aquests intel·lectuals; participar o no de la vida política, sí. Així, Groussac i Holmberg es mantingueren fora de les dinàmiques polítiques però es van fer forts com a directius d'importants institucions (la Biblioteca Nacional i el Jardí Zoològic, respectivament); Estrada i Wilde, en canvi, ocuparen càrrecs a les cambres, sobretot a partir de 1880, i ingressaren amb diferents nivells de compromís al món polític, tot i que el tractaren sempre despectivament. Cap d'ells, segons Bruno, pot ser considerat simplement part d'un grup d'escriptors al servei de l'Estat o de còmplices d'un règim.

En línies generals, la proposta del llibre és tornar a pensar els anys que van de 1860 a 1910 com un període amb una dimensió cultural pròpia i que no es correspon estrictament amb la mirada desesperançada dels seus protagonistes, una elit cultural que es va desenvolupar en un escenari que presentava múltiples vies d'inserció institucional per a l'acció de «pioners culturals» —l'expressió de l'autora és molt afortunada— entre els quals els quatre personatges analitzats foren figures de relleu que presentaren projectes generals per conduir l'Argentina, situant alternativament la

redempció en la cultura, la ciència i la política, i ocupant llocs institucionals d'importància a partir del transcendental període obert en la dècada de 1880.

Tal com recull François Dosse a *La apuesta biográfica* (PUV, 2007), Walter Benjamin va afirmar que «la vida d'un individu està continguda en una de les seves obres, en un dels seus fets, i en aquesta vida hi cap una època sencera». Una part important de la potència suggeridora d'aquesta frase es pot trobar a les pàgines d'aquest llibre. I això és un gran mèrit, tant des del punt de vista metodològic com de l'anàlisi històrica.